

UTJECAJ RAZVODA RODITELJA NA DIJETE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Braškić, Ena

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:014392>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

ZAVRŠNI RAD

**UTJECAJ RAZVODA RODITELJA NA DIJETE
RANE I PREDŠKOLSKE DOBI**

ENA BRAŠKIĆ

Split, 2024.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

**UTJECAJ RAZVODA RODITELJA NA
DIJETE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI**

Studentica: Ena Braškić

Mentor: doc.dr.sc. Toni Maglica

Split, srpanj 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. DEFINIRANJE BRAKA I RAZVODA	2
2.1 Razlozi i vrste razvoda	3
2.2 Etape razvoda	4
2.3 Reakcije na razvod	5
3. IZAZOVI RAZVODA	6
4. POSLJEDICE RAZVODA BRAKA NA DJECU	8
4.1 Reakcije djece u dobi do tri godine.....	10
4.2 Reakcije djece u dobi od tri do pet godina	11
4.3 Reakcije djece u dobi od šest do sedam godina	11
5. PRAVA DJECE U RAZVODU	12
6. OTUĐENJE DJETETA OD RODITELJA	15
6.1 Znakovi otuđenja djeteta.....	15
7. PODRŠKA DJECI TIJEKOM I NAKON RAZVODA	17
7.1 Podrška roditelja	17
7.2 Podrška vrtića i odgajatelja	19
8. ZAKLJUČAK	22
SAŽETAK	23
SUMMARY	24
LITERATURA	25

1.UVOD

Razvod braka je kompleksan životni događaj koji može imati značajan utjecaj na sve članove obitelji, posebno na djecu. U ovom radu prikazat će se kako razvod braka utječe na djecu, fokusirajući se na različite aspekte procesa razvoda, pružajući uvid u reakcije djece, posljedice koje mogu proizaći iz razvoda te prava djece u tom kontekstu. Na samom početku važno je definirati ključne pojmove pa tako možemo reći da je brak odnos između muškarca i žene u svrhu zajedničkog života i stvaranja potomstva. No, često se u današnje vrijeme susrećemo s različitim izazovima koji mogu dovesti do razvoda braka. Razvod je proces završetka braka, što može biti rezultat različitih čimbenika kao što su nesuglasice, komunikacijski problemi, nevjerstvo ili nekompatibilnost.

Kroz različite faze razvoda, od inicijalnog razmišljanja o raskidu do formalnog okončanja braka, osobe su suočene s brojnim emocionalnim i praktičnim izazovima. Ove faze, poput emocionalne rastave, podnošenja zahtjeva za razvod ili pregovaranja o podjeli imovine, mogu biti vrlo stresne i naporne za sve uključene strane. Reakcije okoline kao i djeteta na razvod mogu biti raznovrsne i individualne, ovisno o dobi, osobnosti i okolnostima. Djeca mogu proći kroz različite emocionalne procese, poput tuge, ljutnje, krivnje ili anksioznosti. Ovi emocionalni izazovi mogu se manifestirati kroz ponašanje, probleme učenja ili fizičke simptome. Važno je istražiti posljedice razvoda braka na djecu. Rezultati istraživanja pokazuju da razvod može imati dugoročne posljedice na djetetov emocionalni i socijalni razvoj. Djeca često doživljavaju osjećaj gubitka, narušavanje osjećaja sigurnosti i stabilnosti te poteškoće u razvoju zdravih partnerskih odnosa u budućnosti.

Prava djece u razvodu moraju se osigurati. Djeca imaju pravo na ljubav, skrb i podršku oba roditelja te pravo na izražavanje mišljenja i sudjelovanje u odlukama koje ih se tiču. Osim toga, važno je prepoznati i zaštititi djecu od fenomena otuđenja, gdje jedan roditelj manipulira djetetovim osjećajima prema drugom roditelju. Podrška djeci tijekom i nakon razvoda ključna je za njihov emocionalni oporavak i dobrobit. Roditelji, obitelj, prijatelji, vrtići i odgajatelji igraju važnu ulogu u pružanju podrške i sigurnog okruženja za djecu koja prolaze kroz razvod. Kroz daljnje poglavlja ovog rada, istražiti ćemo ove teme detaljnije, pružajući uvid u složenost i važnost razumijevanja i suočavanja s utjecajem razvoda braka na djecu.

2. DEFINIRANJE BRAKA I RAZVODA

Doživljaj braka kao institucije varira ovisno o kulturi, religiji, društvenim normama i zakonima svake zemlje. U nekim društvima brak se smatra ključnim dijelom života, dok se u drugima sve više smatra individualnim izborom (Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Prema Obiteljskom zakonu (NN 116/03) brak definiramo kao zajednicu muškarca i žene koja se sklapa suglasnom izjavom žene i muškarca u vjerskom ili građanskom obliku. Brak ima pravnu funkciju osiguravanja prava i obveza među bračnim partnerima, što uključuje međusobno poštovanje, dijeljenje imovine, nasljedstvo i financijsku sigurnost, te također pruža pravnu i socijalnu zaštitu djece. Osim toga, brak određuje pravni položaj djece unutar zajednice, što može obuhvaćati pravo na uzdržavanje, skrb i obrazovanje (Encyclopaedia Britannica, 2015). Čudina – Obradović i Obradović (2006) navode kako je brak više od pravnog ugovora; smatraju da je to duboka emocionalna i socijalna veza između dvoje ljudi. On oblikuje živote partnera, pruža podršku i sigurnost te stvara temelj za obitelj. Možemo reći da je brak savez ljubavi i odgovornosti kroz međusobno poštovanje i podršku, kroz koji bračni partneri grade zajedničku budućnost. Razumijevanje, komunikacija i kompromis ključni su elementi za održavanje stabilnosti. Brak nije samo putovanje, već i suradnja u izgradnji trajne i sretne obitelji (Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Prema zadnjim podacima dostupnim na *Državnom zavodu za statistiku Republike Hrvatske* objavljeno je kako je 2021. godine u Hrvatskoj sklopljeno 18 074 brakova te da je u istoj godini zabilježeno i 4 808 razvoda (<https://dzs.gov.hr/vijesti/raste-broj-razvoda-i-samackih-kucanstava-a-najvise-obitelji-cini-par-s-jednimdjetetom>, pristupljeno 15.04.2024)

Često je razvod braka roditelja jedan od najstresnijih iskustava u životu djeteta (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020). Prema Čudina-Obradović i Obradović (2006) u mnogim zemljama, posebno u Sjevernoj Americi i Europi, već tijekom 1990-ih godina bilježi se porast stope razvoda. U Republici Hrvatskoj događa se značajan pad broja sklopljenih brakova i rast stope razvoda u razdoblju od 2010. do 2022. godine. Razvod braka prema Obiteljskom zakonu (2014) možemo definirati kao pravni postupak koji okončava zakonsku vezu između bračnih partnera. To je proces kojim se prekida brak i raskida pravni odnos među partnerima. Do rastave braka najčešće dolazi zbog neslaganja, česte svađe, preljuba, problema u komunikaciji i nerazumijevanje, no ne mora svaki brak završiti svađom (Buljan Flander i Zarevski, 2010). Stoga možemo reći da nije svaki razvod isti. Razvodi se dijele na prijateljski razvod, razvod

kao sklapanje posla i visokokonfliktni razvod (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020) o kojima će se pisati dalje u radu.

2.1 Razlozi i vrste razvoda

Stopa razvoda brakova u zapadnim zemljama značajno je porasla tijekom posljednjih desetljeća, unatoč nekim razlozima za održavanje braka. Ovaj trend može se pripisati promjenama u društvenim normama, većem naglasku na individualnu slobodu, ekonomskim promjenama i većoj prihvaćenosti razvoda kao rješenja za nesretne ili disfunkcionalne bračne odnose. Upravo zbog porasta stope razvoda bitno je istražiti koji su razlozi za prekid braka, odnosno zajedništva s partnerom. Prema rezultatima istraživanja koje su proveli Štifer, Mihalj, Rajhvajn Bulat i Vuković (2016), razlozi za razvod braka mogu se svrstati u tri glavne kategorije: obilježja partnerskog odnosa, vanjske okolnosti i individualne osobine bračnih partnera, uz dodatnu kategoriju - nevjera. Štifer i suradnici (2016) kao najčešće razloge za razvod braka navode inkompatibilnost kao ne mogućnost slaganja u životnim interesima i ciljevima, komunikacijske probleme koji zauzimaju veliki postotak razloga za razvod kao i fizičko nasilje, problemi s alkoholom ili drugim ovisnostima. Svima im je zajednički razvod, no ne mora svaki razvod izgledati isto, uvelike razvod ovisi o bračnim partnerima i njihovom načinu rješavanja situacije. Marshack (2009, prema Buljan Flander i Roje Đapić, 2020) razvod dijeli u tri kategorije:

1. *Prijateljski razvod* - bivši partneri održavaju blizak odnos, uspješno se dogovaraju i komuniciraju bez značajnih poteškoća. Iako među njima nema romantičnih osjećaja, s lakoćom provode vrijeme zajedno, posebno s djetetom, čuvajući tako pozitivnu atmosferu i stabilnost u obitelji.
2. *Razvod kao sklapanje posla*- bivši partneri održavaju poslovni pristup, komuniciraju kao partneri u poslu bez izraženih osjećaja topline ili prijateljstva, no svejedno su korektni i fer jedno prema drugome. Iako nedostaje bliskosti, nema otvorenih sukoba ili dugotrajnih zamjeranja, što im omogućuje miran suživot.
3. *Visokokonfliktni razvod* – razvod u kojem su svađe između partnera neprestane, te djeca postaju središte njihovih sukoba.

Sukobi roditelja tijekom procesa razvoda mogu biti vrlo izazovni, kako za roditelje tako i za djecu. Ti sukobi često proizlaze iz različitih stavova i uvjerenja, a emocionalni naboji i

povrede iz prošlosti mogu dodatno zakomplicirati situaciju. Ovi sukobi mogu imati negativne posljedice na djetetovu dobrobit, stvarajući stres, tjeskobu i osjećaj nesigurnosti (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020). Istraživanja pokazuju da se djeca osjećaju znatno bolje u jednoroditeljskoj obitelji koja pruža mir i podršku, nego u dvoroditeljskoj obitelji koju karakteriziraju stalni sukobi i situacije u kojima se dijete nalazi u središtu tih sukoba (Ernečić i Patrčević, 2013). Garrity i Baris (1997, prema Buljan Flander i Roje Đapić, 2020) kategorizirali su sukobe roditelja u postupku razvoda u pet kategorija.

1. *Minimalni sukob* - roditelji uspijevaju uspostaviti suradnju u odgoju i riješiti većinu svojih partnerskih sukoba. U slučaju povremenih sukoba, uspješno ih rješavaju. Ova sposobnost za konstruktivno rješavanje problema omogućuje stabilnost i sigurnost za djecu te olakšava prijelaz u novu obiteljsku dinamiku.
2. *Blagi sukob* - roditelji često ispituju dijete o drugom roditelju i njegovom životu, te povremeno vode svađe pred djetetom. Tražeći od djeteta da izabere stranu, postavljaju ga u nepoželjnu situaciju.
3. *Umjereni sukob* – česte i intenzivne svađe pred djetetom, dolazi do verbalnog nasilja i omalovažavanja drugog roditelja
4. *Jaki sukob* – česti su tjelesni sukobi, nasilje, skloni su emocionalnom ucjenjivanju djeteta i traže otuđenje djeteta od drugog roditelja
5. *Izraziti sukobi* – najčešće pod utjecajem sredstava ovisnosti, psihopatološka odstupanja roditelja i zlostavljanje djeteta

Autori ističu da su ovakva ponašanja najčešće vidljiva kod oba roditelja, no moguća su i odstupanja, odnosno da su vidljiva ili više izraženija samo kod jednog roditelja.

2.2 Etape razvoda

Kada se partneri odluče na razvod braka, on se najčešće odvija u etapama. Čudina – Obradović i Obradović (2006) klasificirali su pet etapa, od vremena kada su partneri stupili u brak do trenutka kada su se odlučili na prestanak istog. Kao prvu etapu navodi *emocionalni raskid*, u ovoj fazi dolazi do emocionalnog distanciranja jednog partnera, što rezultira postupnim udaljavanjem među partnerima i smanjenjem međusobnog kontakta. Nakon tog nastupa *intrapsihička etapa*, faza u kojoj jedan od partnera postaje svjestan slabosti drugog,

često je to partner koji je prvi započeo proces udaljavanja. Primjećuje partnerove „mane“ koje do sada nije primjećivao. U trećoj etapi koja se zove *dijadna ili bračna etapa* dolazi do shvaćanja da je drugi partner nezadovoljan te pokušava naći objašnjenje za takvo ponašanje. Uslijed toga dolazi do rasprava koje mogu biti vrlo emotivne, ako partneri dođu do racionalnog rješenja mogu zaustaviti razvod braka, no ako se to ipak ne dogodi dolazi do pogoršanja međusobnih odnosa i četvrte etape koja se naziva *društvena etapa*. U ovoj fazi partneri obavještavaju rodbinu i prijatelje o mogućem razvodu iz čega proizlaze podijele, odnosno zauzimaju strane, što može dovesti do svađa, prekida prijateljstava i rodbinskih veza. U petoj, odnosno posljednjoj etapi pod nazivom *bračni sprovod* događa se razvod braka do kojeg dolazi odlukom jednog ili oba partnera (Čudina – Obradović i Obradović, 2006).

2.3 Reakcije na razvod

Kada dođe vrijeme da roditelji djecu upoznaju s novonastalom situacijom, to može biti neugodno i za roditelje i za djecu. Roditelji se često pitaju kako im to reći, no od iznimne je važnosti da to bude na planiran i promišljen način, što svakako nije lak zadatak. Beyer i Winchester (2006) navode da je to najbolje obaviti u domu popraćenom mirnom atmosferom. Naglašavaju da je iskrenost i otvorenost jedan od ključnih faktora komunikacije u takvim situacijama. Kada se roditelji odluče na razgovor važno je da djeci pruže prikladne informacije s obzirom na njihovu dob, naglase im kako se razvod braka ne događa zbog njih te im dati do znanja kako ljubav prema djeci ne prestaje onda kada se roditelji raziđu. Djeca su svjesna da obitelj, odnosno život u obitelji više neće biti isti kao prije stoga je važno djeci prenijeti poruku osjećaja sigurnost (Wallerstein i Blaksee, 2006). Djeca će sigurno postavljati pitanja i biti u vrtlogu emocija, što je i očekivano stoga je bitno dati im odgovore, pitati ih što oni misle, razumjeti njihove emocije i ne potiskivati njihove, ali i svoje osjećaje.

U vremenu kada su razvodi sve češći usmjerena je velika pozornost stručnjaka, psihologa, bračnih terapeuta i psihijataru na reakcije i doživljaje razvoda. Reakcije partnera mogu varirati ovisno o njihovim individualnim osobinama, iskustvima i situaciji. Neki mogu osjećati duboku tugu, razočaranje ili bijes, dok drugi mogu doživjeti olakšanje ili osjećaj slobode. Postoji i mogućnost da jedan partner bude iznenađen ili šokiran najavom razvoda, dok je drugi možda već duže vremena razmišljao o tome. Važno je pružiti podršku partnerima kroz ovaj težak

proces, omogućavajući im prostor za izražavanje svojih osjećaja i emocionalnu potporu od strane obitelji i prijatelja, ali i stručnih osoba (Čudina – Obradović i Obradović, 2006).

Prirodno je i za očekivati da će djeca u većini slučajeva biti pogođena odlukom roditelja na razvod braka. Važno je naglasiti da ne reagiraju sva djeca jednako na stresne situacije te da je potrebno svakom djetetu pristupiti individualno (Beyer i Winchester, 2006). Kako će djeca reagirati uvelike ovisi o njihovoj dobi, a problemi u ponašanju javljaju se uglavnom zbog njihove nemogućnosti da izraze svoje osjećaje, da se prilagode situaciji i adekvatno suoče sa stresom (Rodriguez, 2007). Roditeljima je bitno naglasiti da djeca, čak i ona najmlađa osjećaju promjenu atmosfere i dinamike u obitelji. Mala djeca u takvim situacijama pokazuju osjećaj uznemirenosti i panike te je moguća pojava regresivnih ponašanja. Kod djece predškolske dobi razvijeno je egocentrično mišljenje, što znači da su sklona razne događaje projicirati na sebe. Dođu do zaključka da se mama i tata rastaju zbog toga što npr. nisu pojeli grašak za večeru, te smatraju da su oni krivi za razvod (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020). Autorice također navode kako su djeca u toj dobi sklona zauzimanju strana u roditeljskim sukobima. Reakcije djece na razvod mogu biti raznolike i individualne, ovisno o njihovoj dobi, osobnosti, iskustvima i podršci koju dobivaju. Mogu izražavati tugu, ljutnju, zbunjenost, osjećaj krivnje ili olakšanje. Važno je osigurati im emocionalnu podršku, otvoreni razgovor i osjećaj sigurnosti. Kroz pažljivo vođenje procesa i pružanje ljubavi i razumijevanja, djeca mogu prilagoditi se novoj situaciji i nastaviti s emocionalnim rastom i razvojem (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020).

3. IZAZOVI RAZVODA

Razvod braka je jedno od najtežih iskustava za cijelu obitelj (Beyer i Winchester, 2006). Važno je istaknuti da razvod nije samo događaj, već proces koji može trajati godinama. Tijekom tog procesa, negativni događaji se mogu nastavljati jedan za drugim, što dodatno otežava situaciju za sve uključene. Izazovi razvoda mogu biti mnogobrojni i raznoliki. Neki od njih uključuju emocionalnu i psihološku prilagodbu, financijske brige, promjene u svakodnevnoj rutini te komunikacijske poteškoće između bivših supružnika. Djeca se također suočavaju s izazovima prilagodbe na novu životnu situaciju, mogućim sukobima između roditelja, osjećajima gubitka i nesigurnosti. Osim toga, mogu se pojaviti i društveni izazovi kao što su osuda okoline ili gubitak podrške prijatelja i obitelji. Sve ove poteškoće zahtijevaju

razumijevanje i podršku. Jedna od važnijih odluka za dijete, ali i za roditelje je odluka o tome s kojim će roditeljem dijete živjeti nakon razvoda braka (Mudrinić, 2007). Autori Beyer i Winchester (2006) navode kako život u dva doma zna biti stresan za dijete, dolazi do zbrke i neorganiziranosti. Postoje mnogi načini organizacije života nakon razvoda, no važno je u obzir uzeti djetetovu dob, zrelost i potrebe. Dok roditelji planiraju kako će živjeti, kod djece se javlja strah od gubitka roditelja, odnosno od njegovog odseljenja. Djeci će trebati neko vrijeme da se prilagode novom ritmu i novim pravilima. U stvari, čak im može biti lakše ako postoje određena pravila koja se razlikuju u oba doma, poput pravila o obavljanju domaćih zadaća ili odlasku na spavanje u određeno vrijeme. Jedan od izazovnijih trenutaka je kada djeca osjećaju nedostatak jednog roditelja tijekom boravka kod drugog, što im može uzrokovati poteškoće. Mnoga djeca se osjećaju rastrgano između dva roditelja i ponekad mogu imati osjećaj da ne pripadaju nigdje. Zato razgovori telefonom, slanje razglednica ili pisanje e-mailova djeci pomaže da ublaže čežnju za drugim roditeljem i pruži im osjećaj olakšanja (Beyer i Winchester, 2006). Ako roditelji ipak primijete da je djeci život u dva doma veoma stresan, mogu se pokušati dogovoriti i živjeti načinom poznatim pod imenom „ptičje gnijezdo“. U takvoj situaciji, dijete živi u svom domu dok roditelji naizmjenično dolaze i odlaze. U Hrvatskoj pak ovakav način življenja ne postoji kao u ostatku svijeta. Beyer i Winchester (2006) navode upute roditeljima kako bi djeci olakšali život u dva doma. Neke od njih uključuju: podjelu vremena boravka s djetetom (npr. podjela na tjedne koja uključuje manje odlazaka i dolazaka roditelja nego podjela na dane), omogućite djetetu da se igra sa svojim prijateljima (pogotovo ako su daleko od njega), pomoć pri stvaranju novih prijateljstava, češće isticanje što je dobro u oba doma, komuniciranje s drugim roditeljem o pitanjima vezanim uz školu i redovitim dolasci po djecu iznimno su važni. Kašnjenje može izazvati strah od napuštanja kod djece, stoga je dosljednost u dolascima ključna kako bi se osigurala stabilnost i osjećaj sigurnosti.

Općenito, razvod braka utječe i na financijske prilike u većini obitelji. Mudrinić (2007) navodi kako se u financijske probleme ubraja i plaćanje alimentacije (novčani iznos koji izdvaja roditelj koji ne živi s djetetom za njegovo uzdržavanje). Većina roditelja rado daje novac, no postoje i oni koji to odbijaju. Prema Mudrinić (2007) postoje tri razloga zašto roditelji odbijaju plaćanje alimentacije, najčešći su: nedovoljno financijskih sredstava, neki se neplaćanjem osvećuju bivšem partneru ili su po prirodni neodgovorne osobe, no ništa od toga ne opravdava neplaćanje alimentacije jer svakom roditelju bi dijete trebalo biti na prvom mjestu. S obzirom na takvo ponašanje, dijete misli da je svojim roditeljima nevažno i da ih ne

vole. Roditelji nakon razvoda neće imati novca kao prije, što može uzrokovati psihološke probleme i probleme u ponašanju i može negativno utjecati na život djece (Amato, 1994). Istraživanja pokazuju kako samohrane majke moraju raditi više nego što je to bilo u slučaju prije razvoda, što dovodi do smanjenog vremena koje mogu provoditi sa svojim djetetom pa ga ne mogu ni nadzirati, te dolazi do različitih problema. Roditelj skrbnik u takvoj situaciji nije u mogućnosti djeci priuštiti različite aktivnosti poput treninga ili učenja stranih jezika (Čudina – Obradović i Obradović, 2006).

4. POSLJEDICE RAZVODA BRAKA NA DJECU

Kao što je već ranije spomenuto, razvod braka donosi veliki stres u život djeteta. Od trenutka kad saznaju za razvod svojih roditelja do trenutka kad se na neki način pomire s razvodom i shvate da više neće živjeti s oba roditelja. Osjećaji i reakcije djece na razvod mogu se tijekom vremena djelomično mijenjati, pa istraživači vjeruju da djeca nakon razvoda prolaze kroz pet različitih faza (Čudina Obradović i Obradović, 2006). Dijelimo ih na:

1. *Negiranje* - djeca se povlače u sebe i sanjare o obiteljskim trenucima kada su svi bili zajedno, nadajući se da će se to i nastaviti. Odbacuju stvarnost i zamišljaju je onakvom kakvu bi željela da bude, a ne kakva je ona zapravo.
2. *Bijes* - djeca vrlo brzo shvate razliku između svojih želja i stvarnosti, a kada shvate da su te dvije stvari različite, često reagiraju bijesom. Tada se uz bijes može pojaviti agresija, najčešće usmjerena prema odraslima, posebno onima koji imaju ulogu sličnu roditeljskoj.
3. *Nagodba* - kada djeca shvate da iskazivanje bijesa i agresije rezultira sličnim ponašanjem od strane odraslih, često pokušavaju postići unutarnju nagodbu. Odlučuju se potruditi više u školi, izbjegavati stvaranje problema roditeljima i slično nadajući se da će to dovesti do pomirenja roditelja i povratka u stanje kakvo je bilo prije.
4. *Depresija* - kada djeca uoče da njihove promjene u ponašanju ili bilo što drugo ne utječe na odluku roditelja o razvodu, često počnu kriviti sebe. Budu tužna i sklona su pretjerivanju u samooptuživanju.

5. *Prihvatanje* - na kraju, djeca shvate da odluka o razvodu ne ovisi o njima i da na tu odluku ne mogu utjecati, također razumiju da će manje vremena provoditi s jednim roditeljem.

Ubong (2018) smatra da će se djeca koja se nalaze u takvoj situaciji, suočiti s pitanjima svojih vršnjaka, posebno kada su u vrtiću, o tome zašto imaju samo jednog roditelja kod kuće, što može biti vrlo stresno za dijete. Od djece se očekuje prilagodba na promjenu u primarnim odnosima i vjerojatno ograničenoj interakciji s jednim roditeljem (uglavnom ocem). Osim toga, moraju se nositi s roditeljskim sukobima, koji se mogu nastaviti i nakon razvoda, te s pokušajima svakog roditelja da pridobije vjernost i naklonost djeteta na račun drugog roditelja. Stoga nije iznenađujuće da su djeca čiji su roditelji razvedeni sklona emocionalnim i fizičkim problemima (Thomas, 2020).

Thomas (2020) negativne učinke razvoda na mentalno zdravlje djeteta promatra kroz istraživanja koja pokazuju, što se tiče ponašanja djeteta nakon razvoda. Prema istraživanju djeca iz razvedenih obitelji imala su znatno više problema u ponašanju nego vršnjaci iz stabilnih obitelji, a ti su problemi bili vidljivi odmah nakon rastave te kasnije, u ranoj i srednjoj adolescenciji (Weaver i Schofield, 2015, Thomas, 2020). Budući da su djeca doživjela tako tragičan događaj, sklonija su izražavanju bijesa i agresije prema drugima oko sebe, što uzrokuje probleme u ponašanju u njihovim životima. Kao rezultat toga, nakon razvoda djeca su sklonija povećanom negativnom ponašanju, te takvo ponašanje koriste kao izlaz iz nepovoljnih iskustava koja proživljavaju (Thomas, 2020). Zbog razvoda, djetetu se posvećuje manje pažnje, ljubavi i brige, što neizbježno kažnjava dijete. Zbog toga su ova djeca sklonija percipiranju svog društvenog okruženja kao nepredvidivog i nekontroliranog (Fagan i Churchill, 2012, prema Thomas, 2020).

Djeca reagiraju na razvod različito, ovisno o dobi, ali kako je i ranije spomenuto, čak i ona najmlađa osjećaju promjenu dinamike u obitelji. Djeca nakon razvoda trebaju bliski kontakt s roditeljima koji će im ukazati na to da djeca ostaju djeca čak i kada im je obitelj trajno rekonstruirana (Levine i Kline, 2021). Wallerstein i Blakeslee (2006) navode različite stupnjeve reagiranja djeteta na razvod s obzirom na dob.

4.1 Reakcije djece u dobi do tri godine

Prema autoricama Wallerstein i Blakeslee (2006) bebe trebaju kada dođu na svijet postupno razviti osjećaj sigurnosti, kako bi mogle graditi svoje temelje dalje. One moraju znati da je netko kome vjeruje uvijek tu za njih. Povjerenje se razvija kada dijete nauči da će njegov plač brzo dozvati roditelja, a roditelj reagira tako da dijete uzme u naručje, ljulja ga i zadovoljava njegove potrebe. Psiholozi to objašnjavaju kao sigurnu privrženost. U ovom odnosu, dijete se osjeća sigurno i zaštićeno od opasnosti u okolini. Bebe su osjetljive na promjene raspoloženja roditelja te mogu reagirati na njihovu depresivnost ili svađe. Takve situacije mogu uzrokovati uzbuđenje ili plač kod beba, odbijanje hrane ili promjene u spavanju i drugim dnevnim rutinama. Starije bebe mogu pokazati znakove nelagode poput čvrstog držanja majčine noge, ljuljanja u stolici ili udaranja glavom o zid. Depresivnost roditelja također može imati štetne posljedice na dijete jer roditelji manje obraćaju pažnju na njega, slabije reagiraju na njegove potrebe ili čak osjećaju odbojnost prema njemu. Istraživanja su pokazala da majčino raspoloženje značajno utječe na raspoloženje i temperament bebe (Wallerstein i Blakeslee, 2006). Da bi roditelji pomogli svojoj bebi u procesu razvoda, važno je održavati mir oko sebe i bebe. Brige oko razvoda treba staviti u drugi plan, ili ako je moguće odgoditi sam razvod, jer su prvi mjeseci nakon rođenja važni za upoznavanje djeteta koje treba mir i vrijeme da nauči da uvijek može računati na roditelje. Partneri trebaju stavljanjem djeteta na prvo mjesto i suradnjom za njegovu dobrobit održavati uobičajenu rutinu i pružati podršku tjelesnim dodirima i riječima ljubavi (Čavarović – Gabor, 2007). Reakcije djece do 3 godine na razvod roditelja su osjetljive i raznolike. Djeca mogu pokazati znakove tjeskobe, nesigurnosti i promjena u ponašanju poput plača, odbijanja hrane ili promjene u spavanju. Zato roditelji imaju ključnu ulogu u pružanju podrške i sigurnosti djetetu tijekom ovog izazovnog razdoblja. Održavanje smirenosti, osiguranje ljubavi i rutine te suradnja u korist djeteta mogu pomoći u olakšavanju prilagodbe na novu situaciju. Važno je da roditelji budu osjetljivi na potrebe djeteta i pruže mu podršku i ljubav kako bi mu pomogli u prevladavanju izazova koje donosi razvod roditelja (Wallerstein i Blakeslee, 2006).

4.2 Reakcije djece u dobi od tri do pet godina

Prosječno dijete u ovoj dobi ima dojam da odrasli u njegovu životu nadziru sve. Vjeruju da odrasli mogu poljupcem izliječiti bol, da će hrana čudesno stvoriti kad su gladni, te da će ih roditelji čuvati noću dok spavaju. Taj osjećaj sigurnosti i povjerenja, gdje su sve djetetove potrebe zadovoljene, može biti ozbiljno poljuljan razvodom roditelja (Wallerstein i Blakeslee, 2006). Budući da mala djeca često vjeruju da su upravo oni uzrok razvoda svojih roditelja, s obzirom na nedostatak razumijevanja neosobnih uzroka, to dodatno povećava njihovu nesreću. U ovoj fazi djetinjstva, koju obilježavaju fantazije, djeca pokazuju sklonost prema poricanju stvarnosti i često izražavaju želju da se njihovi roditelji pomire. Dobra je vijest da djeca u ovoj dobi najbolje reagiraju na vaše pokušaje da ih utješite (Wallerstein i Blakeslee, 2006). Autorice, također, navode kako utješne riječi u ovoj dobi uvijek pomognu. Roditelji trebaju koristiti utješne i ohrabrujuće riječi poput: "Mi te oboje volimo i brinut ćemo se za tebe i dalje", što će pružiti osjećaj sigurnosti djetetu. Zagrljaji roditelja su neizbježni i važno je što više vremena provoditi s djecom jer ih muči strah da će ih roditelji napustiti. Djeci je bitno unaprijed reći plan aktivnosti za sljedeći dan kako bi stekli osjećaj sigurnosti. Tijekom posjeta drugom roditelju, djetetu treba jasno pokazati da se s veseljem očekuje njegov ili njezin povratak. Roditelji bi trebali komunicirati s bivšim partnerom kako bi se dogovorili o aktivnostima s djetetom i pripremili dijete na ono što ga čeka. Važno je objasniti ritam odlazaka i dolazaka na jednostavan način kako bi djeca stekla rutinu. S obzirom da je povjerenje djece u roditelje uzdrmano, ključne su poruke koje im daju do znanja da su uvijek tu i da će ih uvijek čekati da se vrate (Wallerstein i Blakeslee, 2006).

4.3 Reakcije djece u dobi od šest do sedam godina

Prema autorici Rodriguez (2007) djeca u dobi od šest do sedam godina traže krivce za razvod svojih roditelja. Prema istraživanjima obiteljskih terapeuta, većina razvoda je teška i razorno djeluju na djecu jer ih odrasli ne štite kako bi trebali kada se obitelj poremeti, ili zapostave svoje odgovornosti prema djetetu. Upravo zbog toga i otac i majka, bez obzira što su se razveli, moraju biti svjesni da nisu sami i da imaju roditeljske dužnosti. Djeca se u toj dobi nalaze između dva svijeta – onog kod kuće i onog društvenog u vrtiću ili školi. Ako se u tom periodu nađu u procesu razvoda roditelja, pojavit će se strah od promjene društvenog

života. Kada se odnosi unutar obitelji pogoršaju, postoji velika vjerojatnost da će i vanjski svijet postati nesiguran za dijete. To može rezultirati povlačenjem iz društva i vraćanjem na razvojni stupanj mlađeg djeteta. Djeca mogu ponovno početi pokazivati znakove stresa poput noćnog mokrenja, sisanja palca i slično. U školi će vjerojatno doći do manjka koncentracije i nezainteresiranosti za gradivo, jer će cijelo vrijeme razmišljati o situaciji kod kuće (Wallerstein i Blakeslee, 2006). Djeca su u ovoj dobi povrijeđena i potrebna im je podrška. Primarni cilj roditelja je vratiti dijete u svoje svakodnevne aktivnosti poput druženja s prijateljima, sudjelovanja na rođendanima, tečajevima ili sportskim treninzima. Roditelji bi trebali pokazati istinsko zanimanje i brigu za djetetovu patnju. Važno je da što više vremena provode s djecom, a ako to nije moguće zbog posla, da osiguraju da dijete nije samo, već da je u pratnji poznate osobe, te da znaju gdje se dijete nalazi te se redovito čuju s djetetom putem telefonskih razgovora (Wallerstein i Blakeslee, 2006).

5. PRAVA DJECE U RAZVODU

Razvod, uz razdvajanje od roditelja s kojim dijete neće živjeti, donosi niz promjena koje od djeteta zahtijevaju prilagodbu. Rastanku roditelja često je prethode stresna i emocionalno bolna iskustva njihovih sukoba. U životu djeteta prisutne su i druge bliske odrasle osobe poput bake, djeda ili obiteljskih prijatelja. Razvod može dovesti do gubitka i tih osoba te produbiti osjećaj nesigurnosti kod djeteta, jer gubi podršku i oslonac koje bi inače imalo u drugačijim životnim okolnostima (Osmak – Franjić, 2007). U cjelokupnom procesu razvoda važno je imati na umu da svako dijete ima pravo na život uz roditelje ili roditeljsku skrb, pravo na zaštitu od nasilja i zanemarivanja, pravo na obrazovanje, kao i zdravstveno, socijalno i ekonomsko pravo, kulturno pravo i pravo na slobodno vrijeme i pravosudnu zaštitu prava (Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu Republike Hrvatske, 2024).

U legislativnom smislu, presuda o razvodu braka, osim što definira razvod roditelja regulira i pitanja vezana za daljnje odnose, funkcioniranje bivših partnera i zajedničke djece (Osmak – Franjić, 2007). Djeca svojim rođenjem stječu pravo na temeljnu slobodu i sva ljudska prava. Međutim, zbog njihove tjelesne i psihičke nezrelosti, postoji potreba za posebnim naglaskom na zaštitu dječjih prava. Ovo je temelj Konvencije o pravima djeteta, kao i mnogih drugih pravnih akata i programa za zaštitu djece (Kuzmanović, 2018). Razvod roditelja značajno

utječe na emocionalno stanje djeteta i njegovu dobrobit, osobito u slučajevima visokokonfliktnog razvoda gdje se potrebe djeteta često stavljaju u drugi plan. Prema Obiteljskom zakonu, bračni partneri koji imaju zajedničko maloljetno dijete dužni su prije pokretanja sudskog postupka za razvod sudjelovati u obveznom savjetovanju koje se provodi u Centru za socijalnu skrb (Obiteljski zakon, NN 98/19, čl. 54., st. 1.).

Osmak – Franjić (2007) navodi kako se presudom definira kod kojeg roditelja će dijete živjeti te se određuje visina alimentacije koju će roditelj koji ne živi s djetetom plaćati. Prema Obiteljskom zakonu, bez obzira žive li zajedno ili odvojeno, roditelji ravnopravno, zajednički i sporazumno skrbe o djetetu, osim u situacijama u kojima je drugačije propisano zakonom. Obiteljski zakon (čl. 89, st. 5.) propisuje da dijete u postupcima koji se tiču njegovih prava i interesa ima pravo biti informirano o važnim okolnostima slučaja na prikladan način, dobiti savjet, izraziti svoje mišljenje te biti obaviješteno o mogućim posljedicama uvažavanja tog mišljenja. Djetetovo mišljenje ne mora nužno biti u skladu s djetetovom dobrobiti i interesom, o kojima se prvenstveno mora voditi briga u svim postupcima u kojima sudjeluje dijete. Odluku o načinu odvijanja susreta i druženja djeteta s roditeljem važno je donijeti prema procjeni interesa djeteta (Rodriguez, 2007). Osmak- Franjić (2007), nadalje opisuje da iako zakon ne propisuje izričite odredbe, vrijeme koje će dijete provesti s roditeljem s kojim ne živi mora biti jasno naznačeno i točno definirano u odluci. Takva odluka, u svakom slučaju, temelji se na procjeni interesa djeteta. Određivanje vremena susreta i druženja u konkretnim vremenskim terminima nužno je radi provedivosti odluke, zbog čestih nesuglasica među roditeljima te zbog sprječavanja manipulacije djetetovim pravom na susrete i druženje od strane roditelja kod kojeg dijete živi. Kod susreta i druženja, navodi autorica, važno je naglasiti kako se prije svega radi o pravu djeteta i dužnostima oba roditelja. Također je važno da se roditelji dogovaraju o susretima i druženju, koji mogu, ukoliko se svi oko toga slože, biti prilagođeni trenutnim životnim okolnostima. Odgovornost za postizanje dogovora imaju isključivo roditelji i nikako je ne smiju prebacivati na dijete. Dijete ne bi trebalo biti stavljeno u položaj u kojem se od njega očekuje posredovanje ili prenošenje poruka od jednog roditelja drugom.

Prema Izvješću o radu pravobraniteljice za djecu u 2023. godini (2024), područje prijava kršenja osobnih prava obuhvatilo je 943 prijave, pri čemu je najveći broj (428) bio vezan uz pravo na život s roditeljima i roditeljsku skrb. Ove prijave odražavaju važnost pravilne provedbe zakona i zaštite dječjih prava, potičući nadležne institucije na sustavnu analizu i rješavanje problema. Nastavlja se velik broj slučajeva visoko-konfliktnih partnerskih odnosa koji negativno utječu na roditeljstvo. Većina tih slučajeva karakterizira uporna međusobna

optuživanja, nepovjerenje između roditelja i u sustav te nedostatak pristupa savjetodavnom radu. Ovi problemi stvaraju neprijateljsko okruženje koje može ozbiljno narušiti dobrobit djece. Važno je ulagati u pružanje podrške roditeljima kako bi se prevladali konflikti, potaknulo povjerenje i osigurala dostupnost savjeta i resursa. Djeca koja odrastaju u takvim obiteljima često su izložena kontinuiranim roditeljskim svađama, neujednačenim odgojnim stilovima i oprečnim porukama koje im šalju roditelji i članovi obitelji. Ovo okruženje može ozbiljno narušiti njihovu emocionalnu stabilnost i mentalno zdravlje. Nerijetko se roditelji nepotrebno povlače u postupke pred sudom i uključuju velik broj institucija, što dodatno opterećuje djecu i otežava njihovo prilagođavanje (Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu, 2024). Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu (2024) prema podacima dostupnima iz MUP-a za 2023. godinu, najveći broj djece (3.764) bio je izložen kaznenim djelima protiv braka, obitelji i djece. Od tog broja, najčešće je zabilježeno kazneno djelo povrede djetetovih prava (2.966 djece). Najviše prijava zaprimljeno je u području fizičkog i psihičkog zlostavljanja, u obiteljima koje se nalaze u visokokonfliktnim sukobima. Dijete u takvoj obitelji izloženo je međusobnoj roditeljskoj netrpeljivosti i čestim svađama, pri čemu ga roditelji koriste kao sredstvo obračuna tijekom procesa razvoda braka. Roditelji često nemaju uvid u vlastita neprimjerena i manipulativna ponašanja koja su štetna za dijete te se uglavnom zadovoljavaju ispunjavanjem djetetovih osnovnih životnih potreba, zanemarujući njegove emocionalne potrebe. Brojne prijave upućuju na potencijalno emocionalno zlostavljanje djeteta, što uključuje zabranu komunikacije i kontakta s drugim roditeljem uz argumentaciju da dijete odbija kontakt i da se boji drugog roditelja. Također, dolazi do narušavanja pozitivne slike o drugom roditelju govoreći djetetu laži i negativne stvari o ocu ili majci.

Wallerstein (2006) naglašava važnost iskrenosti roditelja i važnost jasnog izražavanja ljubavi i brige prema djetetu te da je važno djetetu dati doznajanja da će ga nastaviti voljeti i brinuti se za njega i u budućnosti. Važno je ostaviti prostor djetetu da postavlja pitanja i odgovoriti mu na način prilagođen njegovoj dobi, izbjegavajući detaljna tumačenja razloga za razvod. Također, roditelji bi trebali nastojati postići dogovor o važnim pitanjima za budući život djeteta, bez obzira na vlastite emocionalne reakcije, bilo sami ili uz pomoć stručnjaka, kako bi se dijete zaštitilo od dodatnih sukoba i iscrpljujućih postupaka. Važno je ulagati napore u prevenciju i rješavanje ovih slučajeva kako bi se stvorilo sigurno i poticajno okruženje za sve dječje dobrobiti (Osmak – Franjić, 2007).

6. OTUĐENJE DJETETA OD RODITELJA

Djeca u visokokonfliktnim razvodima često su izložena manipulativnim ponašanjima jednog ili oba roditelja, što može dovesti do otuđenja djeteta od roditelja. Otuđenje roditelja možemo definirati kao proces u kojem dijete razvija negativan stav prema jednom roditelju, često kao rezultat manipulacije od strane drugog roditelja (Buljan – Flander i sur., 2018). Otuđenje djeteta od roditelja posljedica je psihičkog zlostavljanja djeteta s ciljem da se dijete trajno odvoji od jednog roditelja i zamrzi ga. Roditelj koji je povrijeđen i ljut zbog razvoda braka ima potrebu ocrnjivati drugog roditelja kako bi ga izbacio iz života djeteta. Prema novijim saznanjima trebaju se zadovoljiti četiri kriterija kako bi se moglo utvrditi otuđenje. Baker (2018) kao prvi faktor navodi prethodno postojanje pozitivnog odnosa između otuđenog roditelja i djeteta, zatim, neprisutnost nasilnih oblika ponašanja od strane otuđenog roditelja prema djetetu, prisutnost otuđujućih ponašanja od strane drugog roditelja i prisutnost ponašanja koja ukazuju na otuđenje kod djeteta. Otušeno dijete jednog roditelja vidi kao potpuno lošeg, dok drugog vidi kao potpuno dobrog. Time dijete gubi polovicu svog identiteta, prema kojem razvija osjećaj mržnje, što može dovesti do brojnih problema mentalnog zdravlja u budućnosti. Međutim, postoje situacije u kojima nije riječ o otuđenju, već o udaljavanju djeteta od roditelja. To može biti slučaj kada je dijete svjedočilo nasilju među roditeljima, doživjelo nasilje u obitelji ili je jednostavno više privrženo jednom roditelju, zbog čega ostvaruje rjeđe kontakte s drugim roditeljem (Ajduković i Sladović Franz, 2021.).

6.1 Znakovi otuđenja djeteta

Prema Fidleru i Bali (2010), važno je razlikovati opravdano odbacivanje roditelja od strane djeteta (npr. u slučajevima kada je roditelj zlostavljao ili grubo zanemarivao dijete) od rodičkog otuđenja kao zasebnog fenomena. Ipak, mnogi stručnjaci i dalje pogrešno procjenjuju ovu razliku (Warshak, 2019). Richard Gardner, psihijatar i pionir u istraživanju otuđenja djeteta od roditelja, identificirao je osam znakova koji ukazuju na to da je dijete otušeno. Gardner (1988, prema Buljan Flander i Roje Đapić, 2020) navode kako se prvi znak odnosi na kampanju ocrnjivanja jednog roditelja gdje dijete aktivno kritizira, omalovažava ili odbacuje drugog

roditelja. Drugi znak odnosi se na pronalaženje apsurdnih razloga za odbijanje roditelja (primjerice mama loše kuha ručak, tata ima tvrd krevet). Nedostatak ambivalencije prema roditeljima je treći znak otuđenog djeteta prema Richardu Gardneru (1988, prema Buljan Flander i Roje Đapić, 2020). To znači da dijete vidi jednog roditelja kao apsolutno lošeg bez ijedne pozitivne osobine te navodi samo negativna iskustva s njim, dok drugog roditelja vidi kao savršenog bez ijedne loše osobine. Na primjer, dijete može reći: "S mamom volim pričati i igrati se, a s tatom ne volim ništa raditi i sve bih promijenio kod njega." Ovo je jasan primjer nedostatka ambivalencije, gdje dijete idealizira jednog, bez obzira na stvarnu složenost ljudskih osobnosti. Ova iskrivljena percepcija može biti pokazatelj otuđenja djeteta od jednog roditelja. Kod četvrtog znaka, koji se odnosi na fenomen "nezavisnog mislitelja", dijete izjavljuje da na njegovo mišljenje nitko nije imao utjecaj te da je samo donosilo odluke. Peti znak se odnosi na nedostatak krivnje zbog djetetovog ponašanja prema odbačenom roditelju. Dijete ne pokazuje grižnju savjesti zbog ponašanja ili riječi koje je uputilo roditelju. Šesti znak prema autoru Garden bi bio refleksni odgovor, odnosno da dijete u sukobima roditelja uvijek favorizira samo jednog roditelja i na njegovoj je strani bez obzira na to je li taj roditelj u pravu ili nije. Još znak odnosi se na djetetovo korištenje fraza identično onima koje je čulo od roditelja iako možda ne razumije značenje pojedinih riječi. Posljednji znak odnosi se na odbacivanje proširene obitelji odbačenog roditelja (Garden, 1988, prema Buljan Flander i Roje Đapić, 2020). Iz svega navedenog može se zaključiti da ako su prisutni svi navedeni znakovi otuđenja djeteta kako to nije djetetov izbor, već utjecaj drugog roditelja na dijete i otuđenog roditelja.

Posljedice koje trpe djeca izložena dugotrajnim roditeljskim sukobima, a posebno otuđena djeca, slične su posljedicama koje doživljavaju djeca zlostavljana na druge načine (Kruk, 2018). Dugotrajna izloženost roditeljskim sukobima ima iste dugoročne posljedice kao i fizičko zlostavljanje i zanemarivanje djece u kognitivnom, emocionalnom i socijalnom pogledu (Bernet, von Boch-Galhau, Baker i Morrison, 2010; von Boch-Galhau, 2013; von Boch-Galhau, 2018 prema Roje Đapić i sur., 2020). Prema Krukovom sažetku (2018), posljedice otuđenja mogu se opisati na sljedeći način:

1. Nisko samopoštovanje, depresija i negativna samoprocjena
2. Poremećeni socioemocionalni razvoj: povlačenje, izolacija, anksioznost
3. Smanjena samostalnost, nedostatak autonomije, ovisnost o roditelju
4. Slabije akademsko postignuće

5. Problemi s kontrolom impulsa, poteškoće s općim mentalnim zdravljem, povećan rizik od ovisnosti i samoozljeđivanja.

Baker i Ben-Ami (2011), provodeći dubinske intervjue s odraslim osobama koje su kao djeca bili otuđene, utvrđuju sljedeće posljedice otuđenja: osjećaj nevrjednosti ljubavi, percepciju da njihova osobna vrijednost ovisi o zadovoljavanju tuđih potreba te osjećaj potpune ovisnosti o tuđim utjecajima. Ove posljedice paralelno se pojavljuju s posljedicama drugih oblika zlostavljanja djece, uključujući emocionalno, tjelesno i seksualno zlostavljanje (Buljan Flander i Kocijan Hercigonja, 2003 prema Roje Đapić i sur., 2020).

7. PODRŠKA DJECI TIJEKOM I NAKON RAZVODA

Razvod predstavlja izuzetno stresno razdoblje za djecu, koje često izaziva niz pitanja i osjećaj nepovjerenja prema bližnjima. Djeca mogu pokazivati različite znakove emocionalne nestabilnosti, poput povlačenja u sebe ili izražavanja agresije, čak i ako su ranije bila otvorena ili blažeg temperamenta. Ako se ovi znakovi ne primijete ili se ne obrade u ranim fazama, moguće je da će se pojaviti kasnije u životu. Važno je da djeca dobiju podršku i pomoć od svojih roditelja i šire okoline kako bi lakše prevladala to stresno razdoblje. Roditelji bi trebali biti prisutni, slušati djetetove osjećaje bez osuđivanja te osigurati stabilnost i predvidljivost u njihovom životu. Poticanje djeteta da izrazi svoje osjećaje i, ako je potrebno, traženje stručne pomoći od terapeuta ili savjetnika također su važni koraci u podršci djetetu tijekom razvoda. Prije svega, ljubav, razumijevanje i kontinuirana podrška ključni su za pomoć djetetu u prevladavanju izazova s kojima se suočava (Buljan Flander i Roje Đapić, 2020).

7.1 Podrška roditelja

Bez obzira na djetetovu dob, prva emocija koja se kod njih javlja je strah, a to se događa jer se boje da će ih roditelji napustiti. Upravo zbog toga ni jednom roditelju nije lako reći svojoj djeci da se rastaju. Uz sve što se događa, djeci je najbitnije dati doznajanja da ih roditelji neće napustiti ili manje voljeti kada se rastanu Wallerstein (2006). Autorica Wallerstein (2006) također navodi kako je najbolji način da se djeci objasni zašto dolazi do razvoda je da se

organiziraju obiteljski sastanci u kojem će sudjelovati svi članovi obitelji. Djeci je jako teško prihvatiti tu činjenicu, bez obzira na to pokazuju li oni to ili ne, jer ipak dolazi do rekonstrukcije obitelji u kojoj su živjeli do tada. Prilikom razgovora na prvom obiteljskom sastanku roditelji bi trebali biti iskreni s djecom i ne smišljati razne izgovore, te uvažiti njihove emocije poput tuge i ljutnje. Nakon što roditelji donesu konačnu odluku o razvodu, izuzetno je važno razgovarati s djecom kako bi ih pripremili na nadolazeće promjene. Taj razgovor ima nekoliko ključnih stavaka: pruža im informacije o situaciji, smanjuje osjećaj neizvjesnosti i gubitka kontrole, omogućuje im da izraze svoje mišljenje i zabrinutosti te pomaže pri obavještavanju o razvodu na pažljiv i podržavajući način, pokazujući im da su uvijek tu za njih (Lambeta, 2023). Autorica Rodriguez (2007) navodi kako bi razgovor trebalo započeti s porukom da vole svoje dijete i kako će oni uvijek biti tu uz njega, te da nemaju razlog osjećati se krivim za razvod. Poželjno je djeci objasniti zašto se roditelji razvode, na njima prilagođen način s obzirom na dob. Djeci treba objasniti kako su roditelji zajedno donijeli tu odluku i kako su to odlučili kako bi svima bilo lakše. Zadaća je roditelja biti uz dijete i odgovarati na njegova pitanja i brige što ih muče vezane za razvod. Tako djeca dobiju potvrdu od roditelja da je i njihovo mišljenje važno kada se donose važne odluke (Wallerstein, 2006). Ono što je bitno jest dati djetetu vremena da prihvate novonastalu situaciju (Rodriguez, 2007).

Na drugom obiteljskom sastanku roditelji bi trebali biti otvoreni odgovoriti na sva djetetova pitanja, kao i o promjenama koje slijede u daljnjem životu. Pri odgovaranju treba biti iskren i ne stvarati djetetu situacije da mora birati između dva roditelja. Onaj roditelj koji dobiva skrbništvo nad djetetom ne bi trebao djetetu reći da je to zbog toga što ga on više voli, već je to tako zbog djetetove dobrobiti. Te da ga drugi roditelj s kojim neće živjeti voli jednako kao i prije (Wallerstein, 2006). Ponekad roditelji uljepšavaju djetetu situaciju kako bi ga zaštitili, što nije dobro jer djetetu dajemo lažnu sliku. Uz to uredu je djeci omogućiti da izraze svoje neugodne emocije. Osim onoga što vi kažete djeci, važno je i ono što djeca kažu vama. Budite emocionalno dostupni i otvoreni za doživljaj i emocije koje djeca izražavaju. Čak i onda kad je jako bolno, odolite porivu da umanjujete njihovu tugu i/ili strah nudeći rješenja ili tražeći da „budu jaki“ umjesto da ih slušate i budete s njima u svim intenzitetima njihovih osjećaja (Lambeta, 2023). Autorica Wallerstein (2006) navodi kako je bitno djetetu dati priliku da ispriča svoje lijepe trenutke tijekom boravka kod jednog od roditelja, bez obzira što se možda sa tim ne slažu. Koliko god vremena da damo djeci, nikada im neće biti dovoljno da do kraja prihvate novu situaciju. Poželjno je da roditelji provode što više vremena s djecom u raznim aktivnostima koje oni vole. Nikako ne bi trebali tijekom dana pretrpati dijete raznim

aktivnostima kako ne bi razmišljali o tome što se događa kod kuće, već ostaviti da dijete ima vremena razmisliti o svemu. Roditelj koji je napustio dom trebao bi što češće posjećivati djecu. Ako to nije moguće, djeca bi trebala provoditi vrijeme s poznatim osobama poput bake i djeda ili prijatelja. Dijete uvijek treba znati da njegovi roditelji nisu prestali biti roditelji samo zato što više ne žive zajedno (Wallerstein, 2006). Većina djece osjeća strah od napuštanja ne samo tijekom procesa razvoda, već i do godinu dana nakon njega. Važno je da roditelji budu prisutni tijekom cijelog procesa kako bi se djeca lakše nosila sa stresom i svojim emocijama. Događa se da se djeca često vraćaju prijelaznim objektima koje su ranije odbacili jer im oni nude osjećaj sigurnosti. Prema autorici Rodriguez (2007), roditelji bi u takvim situacijama trebali posvetiti više pažnje svom djetetu. Trebali bi ga uvijek pažljivo slušati kada im prepričava, primjerice, kako su proveli dan, pritom ga gledajući u oči. Kada su na poslu, trebali bi nazvati dijete kako bi ono znalo da misle na njega. Svaki dan bi trebali odvojiti barem malo vremena za razgovor ili igru s djetetom. Ponekad roditelji nakon razvoda pokušavaju ispuniti mjesto roditelja koji je napustio dom, što nije potrebno. Umjesto toga, trebali bi djeci dati do znanja da su uvijek tu uz njih (Rodriguez, 2007; Wallerstein, 2006).

7.2 Podrška vrtića i odgajatelja

Djeca osim kod kuće, većinu svog vremena provode i u odgojno – obrazovnoj ustanovi. Boravak u skupini, igra s vršnjacima te podrška odgajatelja pružaju djeci osjećaj sigurnosti i prihvaćenosti. Ništa ne može ukloniti djetetove teške osjećaje u kratkom vremenu, ali pružajući mu osjećaj sigurnosti, prihvaćenosti i pripadnosti, dopuštajući mu da izrazi svoje osjećaje, potičući ga da razgovara o onome što mu se dešava i što ga brine možemo mu pomoći da razumije nastalu situaciju, da je prihvati i da joj se prilagodi (Milanović i sur. 2014). Najvažniji izvori podrške djetetu su njegovi prirodni pomagači: roditelji, bliski članovi obitelji, odgajatelji i vršnjaci. Tijekom razvoda roditelja, vrtić često postaje najstabilnije mjesto u djetetovom životu. U vrtiću se kontinuirano stvara okruženje koje potiče osjećaj sigurnosti, postojanosti, prihvaćenosti, pripadnosti i poštovanja. U takvom okruženju dijete uspostavlja trajne odnose s vršnjacima i odraslima te pronalazi važne izvore podrške (Jukić Lušić, 2007). Autorica također navodi kako je kontinuitet dolazaka u vrtić, stalnost odgajatelja, dnevne rutine, poznata struktura dana i predvidljivost događaja u bližoj budućnosti pružaju djetetu potrebne uvjete za povratak izgubljenog osjećaja ravnoteže i stabilnosti. Posebna pažnja i razumijevanje potrebni

su pri odvajanju od roditelja prilikom dolaska u vrtić ili ako se tijekom dana u grupi dogode neočekivane promjene. U vrijeme kada se roditelji razvođe, djetetu su potrebni izrazi ljubavi, ohrabrenje i pohvala bez pretjerane popustljivosti i zaštite. Važno je razgovarati s djetetom o tome tko ga voli i tko se brine o njemu, kao i o tome koga ono voli. Ohrabrite dijete da crta voljene osobe. Ako je odgajatelj razvio prislan odnos s djetetom, moguće je da će dijete prije njemu nego roditeljima povjeriti svoje osjećaje i brige. Ako dijete ne želi otvoriti svoje osjećaje, nije potrebno inzistirati.

Ovisno o djetetovoj dobi, pokušajte razgovarati o njegovim brigama i kako ono vidi razloge roditeljskog razvođa. Pružite mu podršku i oslobodite ga mogućeg osjećaja krivnje za razvod. Jasno mu objasnite da problemi između roditelja nemaju veze s njim i da djeca ne mogu promijeniti situaciju niti utjecati na to da roditelji ostanu zajedno (Jukić Lušić, 2007). Ono što djeca misle i osjećaju jednako je važno kao i stvarni događaji. Stoga je važno slušati ih i biti svjestan ne samo onoga što dijete govori, već i onoga što pokazuje svojim ponašanjem, u igri, crtežima ili pričama. Pokažite djetetu da prihvaćate i razumijete njegove osjećaje bez nagovaranja da ih odmah prevlada. Bitno je pokazati djetetu da ste dovoljno snažni da se nosite s njegovim osjećajima kako bi se osjećalo sigurno dijeleći svoje probleme, umjesto da ih zadrži iz straha da bi vas moglo povrijediti. Nemojte skrivati svoje osjećaje pred djecom. Izrazite svoje emocije otvoreno, uključujući i tugu i ljutnju. Razgovarajte s njima o svojim iskustvima, kako ste se osjećali i kako ste se nosili s tim. Pokažite im kako se pozitivno nositi s neugodnim emocijama poput tuge, straha ili ljutnje, što im pruža primjer kako se suočiti s izazovima života. Na taj način im pomažete da nauče kontrolirati svoje emocije i uspješno se nositi s različitim situacijama. Njeguajte socijalne veze i sudjelovanje djeteta u aktivnostima grupe. Podupirite emocionalni razvoj djeteta potičući ga da verbalizira svoje interese, želje, stavove i stvari koje voli i na koje je ponosno. Pružite podršku u obavljanju svakodnevnih aktivnosti primjerenih njegovoj dobi. Poštujte djetetovu potrebu za vremenom za sebe tijekom dana, potaknite djetetove interese i osigurajte mu prostor gdje ih može istraživati i izražavati zajedno (Jukić Lušić, 2007).

Roditelji koji prolaze kroz razvod mogu biti pod velikim stresom, što ih može učiniti manje sposobnima za pravilno zadovoljavanje potreba djeteta. Preplavljeni vlastitim emocijama, mogu osjećati gubitak kontrole nad svojim životom i teže razumjeti djetetove potrebe. To može rezultirati nedostatkom pažnje prema djetetu, nepravilnim zadovoljavanjem njegovih potreba i zanemarivanjem njegovih osjećaja (Jukić Lukšić, 2007). Autorica Jukić Lukšić (2007) navodi kako roditelji pomoć mogu tražiti od vrtića, odnosno odgajatelja, psihologa ili nekog drugog

stručnog suradnika. Roditelji trebaju imati snage, hrabrosti i nesebičnosti kako bi zaštitili svoje dijete tijekom razvoda. Iako se njihov brak možda raspada, njihova uloga kao roditelja ostaje nepromijenjena. Stoga je ključno da surađuju i donose odluke koje su u najboljem interesu djeteta. Uloga odgajatelja u vrtiću je pružiti podršku i roditeljima i djetetu tijekom tog procesa. Važno je izgraditi odnos povjerenja s roditeljima, pružiti podršku, ali ostati neutralan i nepristran (Jukić Lušić, 2007).

8. ZAKLJUČAK

Razvod braka predstavlja složen i emocionalno izazovan proces koji može imati značajan utjecaj na djecu. Kroz istraživanje različitih aspekata ovog fenomena, uočavamo da djeca često prolaze kroz brojne teškoće i emocionalne izazove tijekom i nakon razvoda roditelja. Reakcije djece na razvod mogu varirati ovisno o dobi, osobnosti i okolnostima, ali često uključuju osjećaje tuge, ljutnje, krivnje i anksioznosti. Važno je prepoznati i razumjeti težinu ovih emocionalnih iskustava te pružiti adekvatnu podršku i sigurnost djeci koja prolaze kroz razvod. Roditelji, odgajatelji i druge važne figure u djetetovom životu igraju ključnu ulogu u pružanju podrške i stvaranju sigurnog okruženja za djecu tijekom ovog izazovnog razdoblja. Osim toga, važno je osigurati poštovanje prava djece u razvodu, uključujući pravo na ljubav, skrb i podršku oba roditelja te pravo na izražavanje mišljenja i sudjelovanje u odlukama koje ih se tiču. U konačnici, podrška i razumijevanje djece tijekom i nakon razvoda braka ključni su za njihov emocionalni oporavak i dobrobit. No, jednako je bitno održavati otvorenu i dobru komunikaciju s djetetom tijekom razvoda, jer to postavlja temelje za novu obiteljsku dinamiku. Promjene u ponašanju i razvoju djeteta su očekivane. Također je važno da roditelji bez obzira na vlastite intenzivne emocije i reakcije, pokušaju sami ili uz pomoć stručnjaka postići dogovor oko djeteta te kako postići situaciju u kojoj bi dijete prolazilo kroz što manje sukoba. No, uz mnoge stvari razgovor i dobra komunikacija roditelja s djetetom u procesu razvoda, temelji su budućnost nove obitelji. Dijete treba pomoć i podršku roditelja, ono treba osjećaj ljubavi, sigurnosti i osjećaj pripadanja. U tom procesu prihvaćanja djeteta na razvod roditelja često se događaju promjene u ponašanju i razvoju djeteta. Iznimnu ulogu u pomoći savladavanja problema s kojim se dijete treba suočiti i prihvaćanja razvoda svojih roditelja, imaju sve osobe iz djetetove okoline, pa tako i odgajatelj. Na posljetku iznimno bitna činjenica je da roditelji nikada ne smiju zaboraviti naglašavati pokazivati djetetu koliko ga vole, niti dijete ne smije zaboraviti pokazivati i naglašavati koliko voli svoje roditelje bez obzira na novonastalu situaciju. Jedni drugima, bez obzira što više nisu zajedno i daje, moraju biti sigurnost, snaga, poticaj i primjer.

SAŽETAK

U današnjem društvu, sve češće se suočavamo s rastavama brakova i njihovim štetnim posljedicama, poput razdvojenosti, tuge i nesklada. No, jedan od najtežih aspekata razvoda je njegov utjecaj na djecu, koji može ostaviti trajne posljedice. Cilj ovog rada je istražiti što je razvod, njegove posljedice i kako utječe na djecu u njihovom daljnjem odrastanju. Rad je podijeljen u šest tematskih jedinica koje definiraju što je to brak, a što razvod, koji su to izazovi i posljedice razvoda, prava djece u razvodu, otuđenje djece od roditelja te podršku roditeljima i djeci od strane vrtića i odgajatelja. Kroz ove teme, rad nastoji pružiti dublji uvid i istaknuti važnost podrške i razumijevanja za djecu koja prolaze kroz razvod roditelja.

SUMMARY

In today's society, we are increasingly facing divorces and their detrimental consequences, such as separation, sadness, and discord. However, one of the most challenging aspects of divorce is its impact on children, which can leave lasting effects. The aim of this study is to explore what divorce is, its consequences, and how it affects children in their further upbringing. The paper is divided into six thematic units that define what marriage and divorce are, what challenges and consequences divorce brings, children's rights in divorce, parental alienation, and support for parents and children from preschools and educators. Through these topics, the study seeks to provide deeper insight and emphasize the importance of support and understanding for children going through parental divorce.

LITERATURA

Ajduković, M., Sladović Franz, B. (2021). *Prilog javnoj raspravi o položaju djece i roditelja izloženih nasilju u situacijama konfliktnog razdvojenog roditeljstva iz psihosocijalne perspektive*. Posjećeno 16.05.2024. na mrežnoj stranici: <https://www.hksr.hr/prilog-javnoj-raspravi-o-polozaju-djece-i-roditelja-izlozenih-nasilju-u-situacijama-konfliktnog>

Amato, P. R. (1994). Life – Span Adjustment of Children to Their Parents' Divorce. *The Future of Children*, 4 (1), 143-164.

Baker, A.J.L. (2018). Reliability and validity of the four-factor model of parental alienation. *Journal of Family Therapy*, 42(1), 100-118.

Baker, A. J., Ben-Ami, N. (2011). To turn a child against a parent is to turn a child against himself: The direct and indirect effects of exposure to parental alienation strategies on self-esteem and well-being. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52(7), 472-489.

Beyer, R., Winchester K. (2006). *Mama i tata se rastaju, što ću ja sad?*. Zagreb: Naklada Nika.

Beyer, R., Winchester K. (2006). *Rastajemo se. Kako to objasniti djeci?*. Zagreb: Naklada Nika.

Buljan Flander, G., Zarevski, P. (2010). *Moji se roditelji razvode: Priručnik za pomoć djeci I mladima čiji su roditelji razvedeni ili su u postupku razvoda braka*. Zagreb: MarkoM. usluge d.o.o.

Buljan Flander, G., Roje Đapić, M. (2020). *Dijete u središtu (sukoba): Razvod roditelja, visoki konflikt i otuđenje: Znanost teorija i klinička praksa*. Sveta Nedjelja: Goromar d.o.o

Čavarović-Gabor, B. (2008). Razvod braka roditelja i simptomi traume kod djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (1), 69-91.

Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Državni zavod za statistiku (2021). *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske od 2010 do 2021*. Preuzeto s <https://dzs.gov.hr/naslovna-blokovi/u-fokusu/popis-2021/88>

Encyclopaedia Britannica (2015a). Family. Preuzeto s <http://www.britannica.com/topic/familykinship>.

Encyclopaedia Britannica (2015b). Marriage. Preuzeto s <http://www.britannica.com/topic/marriage>.

Izješće o radu pravobraniteljice za djecu, 2024. Republika Hrvatska. Pravobranitelj za djecu. Preuzeto s: <https://dijete.hr/hr/izvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-djecu-u-2023-godini/>

- Jakšić, M. (2015). Dijete i razvod. *Vjesnik*, 143(2), 44-45.
- Jukić Lušić, I. (2007). Vrtić kao izvor podrške djetetu tijekom razvoda roditelja. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 13(50), 5-9. Preuzeto s: <http://hrcak.srce.hr/177064>
- Kruk, E. (2018). Parental alienation as a form of emotional child abuse: Current state of knowledge and future directions for research. *Family Science Review*, 22(4).
- Levine, Peter A., Kline M. (2021) *Zaštitite svoju djecu od traume*. Split: Harfa.
- Majnarić, I. (2022). Obilježja visokokonfliktnih razvoda roditelja s maloljetnom djecom. *Ljetopis socijalnog rada*, 29 (1), 99-123. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v29i1.487>
- Milanović, M., Bašić J., Dragojević Z., Gabelica-šupljika M. (2014). *Pomozimo im rasti : priručnik za partnerstvo odgojitelja i roditelja*. Zagreb: Golden marketing - tehnička knjiga
- Mudrinić, S. (2007). *Kako preživjeti razvod roditelja*. Zagreb: Naklada K. Krešimir.
- Obiteljski zakon. Narodne novine, NN 103/15, 98/19.
- Rodriguez, N. (2007). *Djeca u vrtlogu razvoda. Zaštitite dijete od negativnih posljedica razdvajanja*. Rijeka: Dušević i Kršovnik d.o.o.
- Roje Đapić, M., Buljan Flander, G., Galić, R. (2020). Razdvajanje roditelja i otuđenje: Izgubljeni u prijevodu - Operacionalizacija stručne i znanstvene terminologije. *Kriminologija & socijalna integracija*, 28 (1), 133-141. <https://doi.org/10.31299/ksi.28.1.7>
- Štifter, A., Mihalj, M., Rajhvajn Bulat, L., Vuković, S. (2016). Razlozi razvoda braka kao odrednice sporazuma o roditeljskoj skrbi, *Ljetopis socijalnog rada*, 23(2), 275-297.
- Thomas B., (2020) *The effects od divorce on children*. Sacred Heart University. <https://digitalcommons.sacredheart.edu/acadfest/2020/all/95/>
- Ubong E. (2018). Divorce: Causes and effects on children. *Asian Journal of Humanities and social studies*, 6(5), <https://doi.org/10.24203/ajhss.v6i5.5315>
- Wallerstein, J.S. (2006). *A što s djecom?: odgoj djece prije, za vrijeme i nakon razvoda*. Zagreb: Planetopija
- Warshak, R.A. (2008). *Otrov razvoda. Zaštita veze između roditelja i djeteta od osvetoljubivog bivšeg partnera*. Zagreb: Algoritam.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja ENA BRAŠKIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 01.07.2024.

Potpis

Ena Braškić